II

MOARTEA LUI MOŞ ANGHEL

Pe drumul desfundat de ploi primăvăratice, care duce de la Brăila la Baldovineşti, căruţa cu doi cai a lui moş Dumitru hurducăia groaznic. Adrian, aşezat pe chilnă, alături de unchiul său, se plînse acestuia de dureri în pîntece şi-l rugă să înceteze trapul. Caii, mulţumiţi de-a nu mai alerga, strănutară în aerul proaspăt al dimineţii şi o luară la pas. Atunci, în liniştea care urmă zgomotului de fierărie deşurubată, Adrian îşi îndreptă corpul înţepenit şi privi cu desfătare la cîmpia neagră şi tăcută a acestui mijloc de martie, încă amorţită de lungul somn al iernii.

Moş Dumitru, deşi ţăran de ispravă, cinstit şi deschis, era cam posac de felul lui şi avea obiceiul, uneori, să caute împrejur cu coada ochiului. Curios de a-şi vedea nestatornicu-i nepot, pe care-l crescuse pînă la vîrsta de şapte ani şi care sosea acuma dintr-o călătorie prin Egipt şi Siria, el îl cerceta în ascuns. Adrian băgă de seamă şi se simţi stînjenit în plăcerea lui.

— Unchiule, îi zise cam cu asprime, dacă cumva vrei să ştii ce fac în clipa asta, n-ai decît să te întorci spre mine şi să mă priveşti în voie, nu pe furiş, ca poliţiştii. E un lucru neplăcut.

Drept răspuns, mustratul scoase din buzunar „chişca" cu tutun şi se puse să-şi răsucească pe-ndelete o ţigară; apoi, mai mult în zeflemea, i-o întinse nepotului său,

ştiindu-l în neputinţă de a fuma tutun negru. Adrian mulţumi şi aprinse o bună ţigară egipteană.

— Tu nu mai eşti acuma *de-ai noştri,* făcu ţăranul, izbind cu amnarul în cremene, ca să aprindă fitilul.

— Iartă-mă, unchiule !... Am uitat să-ţi dau să aprinzi. Iar după o clipă, cu ochii ţintă în zare, adaugă : E din pricină că-s tulburat de multe lucruri... Mai întîi, întoarcerea mea prăpăstioasă, care a făcut atîta supărare mamei... Ţarina asta neagră, pe care o uitasem... Şi mai ales gîndul de a revedea pe moş Anghel în halul în care zici... Ia spune-mi, nu ştii de ce mă cheamă ?

— Nu ştiu... M-a înştiinţat ieri-seară, printr-un cărăuş, că vrea să te vază musai în ast' dimineaţă.

— Mai ţine deci cîrciumă ?

Dumitru cătă la el, ca încremenit :

— Nu cumva eşti zevzec ? ! Cînd îţi spun că de trei ani e la pat şi că-l mănîncă viermii de viu, n-ai vrea, poate, să se scoale şi să dea de băut drumeţilor ? Înainte de toate, n-a mai rămas decît scheletul de el ; şi, pe urmă, a băut tot, tot... Băut singur !

Adrian se cutremură şi păli. Dumitru voi să-l îmbărbăteze :

— Cată să fi tare, dacă nu vrei să dai în vo boală ieşind de la el. De bună seamă, nu-i glumă să vezi un om în halu ăla. El îi mai rău ca Iov. Dac-ar trebui să credem spusele lui popa Ştefan, Iov cică s-a sculat din boleşniţă şi şi-a regăsit, în viaţă, copchiii morţi şi vacile furate, da' Anghel n-o să mai regăsească nimic şi n-o să se mai scoale niciodată. De la Iov încoace, vremurile s-au schimbat ; Dumnezeu nu mai face minuni. Poate că tot din vina noastră.

— Cine-l îngrijeşte ? întrebă Adrian, gîtuit de groază.

— Nimeni... Adică da ; are un băieţoi pe lîngă el ; nu cred să-l cunoşti. De cîţi ani n-ai mai călcat prin cătun ?

— De vreo şase ani.

— Ei bine, iată ce s-a petrecut :

Acum vo patru ani, un băiat a venit să se pripăşească în sat. De unde ? Dumnezeu ştie... Bîlbîie aşa de rău, că nu-i chip să-i prinzi o vorbă din zece. Ni s-a făcut milă de el. Cîţiva creştini l-au adăpostit, l-au hrănit şi-au căutat să-l facă să-şi cîştige codrul de mămăligă. Dar Dumnezeu

Tot rumegîndu-şi gîndurile şi tot întrebîndu-se de ce o fi ţinut musai bolnavul să-l vadă şi să-i vorbească, el se pomeni pe neaşteptate dincolo de cătun, la vreo sută de paşi de ceea ce s-ar fi putut numi altădată o dugheană. Atunci îşi domoli pasul şi cercetă locurile, cu răsuflarea gîfîind de emoţie. Curiozitatea lui dorea mai întîi să descopere pe faimosul băiat, infirmier şi cerber, care era mereu pe-afară. Cu ochii săi miopi, cătă împrejurul casei. Nimic nu se mişca. Departe, pe drumul Galaţilor, cîţiva cărăuşi se strigau între ei, în vreme ce, sub un cer de plumb, nenumăraţi corbi învîrteau hora, făcînd singurătatea şi mai pustie.

Adrian se apropie ca un vinovat, cu înfrigurare. El văzu că acoperişul cîrciumii era pe jumătate refăcut cu stuf nou. Din marea perdea care adăpostea pe vremuri vitele cărăuşilor, nu mai rămăsese nici urmă. În locul ei, o căpiţă de paie umede, turtită. Însăşi cîrciuma se scufundase de vreo palmă în pămînt. Uşa şi cele două ferestre se aplecaseră într-o rînă. Cît despre geamuri, starea lor de murdărie întrecea pe-a acelora sparte pe vremuri de mîndrul stăpîn al mîndrelor acareturi arse.

„Aci trage de moarte acum omul care a iubit atît de mult curăţenia !" gîndi Adrian.

Nevăzînd nici urmă de băiat, se îndreptă spre uşă. În clipa asta, caraghiosul de păzitor apăru de din dosul căpiţei, ameninţînd cu o bîtă mare şi bodogănind, ca un fel de chelălăială de cîine bătut, un şir de vorbe neînţelese. Adrian, liniştit, se opri în faţa acestei arătări puţin obişnuite.

Îmboborojit cu o scurteică în zdrenţe, care-i ajungea pînă la genunchi, lung în craci ca un cocostîrc, cu picioarele goale şi pline de noroi, băiatul acesta ducea cu greu, pe un gît subţire şi întins, o căpăţînă în formă de dovleac turtit care se clătina neîncetat între umeri. Adrian îl privi cu mirare şi dezgust :

— Vreau să intru la unchiu-meu, zise dînsul.

Drept orice răspuns, stîrpitura îi împiedică trecerea şi ameninţă cu ciomagul ; apoi, asigurîndu-se că străinul n-avea de gînd să pătrundă cu sila, deschise, dispăru înăuntru şi trase repede zăvorul.

Adrian văzu șomoiogul care astupa gaura din perete, îl scoase și lipi urechea.

O sporovăială asurzitoare, dobitocească și pe nerăsuflate, îi izbi auzul, dar vocea lui moș Anghel nu răzbi pînă la el.

În sfîrșit, ușa cîrciumii scîrții în țîțîni și ciudatul odagiu pofti pe tînăr să intre, arătîndu-i drumul cu o întinsătură de braț caraghioasă și tragică în același timp.

Adrian se pomeni în vechea crîșmă, care nu mai era acum decît un depozit de ramuri tăiate pentru foc. Tejgheaua de stejar, strălucitoare altădată, zăcea sfărîmată într-un colț, precum și o grămadă de clondire, carafe și pahare cu toartă. Printr-o mare spărtură a tavanului se vedea cerul. Hruba se prăbușise ; un miros greu de mucegai umplea aerul. Ploile și zăpezile transformaseră pămîntul bătătorit într-o mlaștină.

Locurile astea mute își răcneau atît de tare deznădejdea, încît Adrian se simți pironit locului. El își zise, cu inima săgetată de priveliștea acestei năruiri a unei vieți de om harnic : „Și aci nu-i decît tinda !"

Biruind gîndul ce-i venea de-a rupe-o la fugă, el deschise ușa odăii bolnavului.

Năprasnică duhoare de hoit și de privată. Ochii săi, înțepați de țipirig, se închiseră, lăsîndu-i de-abia vremea să vadă de pe la spate, o tigvă lustruită ca o bășică umflată, precum și un braț, cu pielea pe os, ce atîrna pe marginea patului plin de țoale scîrnave.

Adrian se lăsă în genunchi și își lipi fruntea de mîna asta de schelet, rece ca gheața. Bolnavul nu se mișcă.

*

— Ridică-te... Adriene... și îndură-mă...

Adrian se înfioră. Nu era o voce de om, graiul bărbătesc al lui Anghel, ci o miorlăitură ieșită din nasul unui copil murind de oftică.

El se ridică cu pălăria în mînă și stătu drept, smerit, în mijlocul odăii, în fața bolnavului. Bolnavul acesta nu era unchiul său Anghel, ci un moșneag cu obraz de mumie ; cu ochi mari, strălucitori, lipsiți de pleoape și scufundați în două orbite goale ; cu nasul lungit și subțiat ca un vîrf de cuțit, cu buzele fripte și cu gura întredeschisă.

O cunună de peri albi înconjura ceafa de la o tîmplă la alta. Barba, creață și neagră pe vremuri, nu mai era decît o învălmășeală de cîlți fumurii. Împreună cu cele două brațe de schelet care se bălăbăneau în mînecile cămășii, era tot ce se vedea apărînd dintr-o grămadă de saci, velințe și ghebe rupte. Era tot ce rămăsese din moș Anghel.

. . . .

— Șezi... colo... pe scaun. Ți-e scîrbă ?

— Nu, unchiule ; sunt nefericit de-a te vedea în halul ăsta.

— Ești nefericit... De ce ? Eu nu sunt.

— Totuși, trebuie să suferi groaznic !...

— Dezamăgește-te, Adriene... Nu mai sufăr deloc... Capul singur mai trăiește... Restul... nu-l mai simt. S-a sfîrșit cu... *restul*. Dar capul !... Ce minunat lucru !

Anghel tăcu un moment, și privi țintă la nepotu-său ; apoi, cu încredințare :

— Trebuia să mor de-acum trei zile... fiindcă nu mai aveam nimic de cugetat, cînd Irimia veni spre seară să-mi spună că te-ai întors... Atunci am mai zăbovit, așteptîndu-te...

— Ce vorbești, unchiule ? Nu poți să zăbovești moartea cînd vine, afară numai dacă nu cumva aveai de gînd să te omori !

— Așa e... încuviință Anghel cu blîndețe ; cunosc și eu legea asta firească... Dar, ia spune, nepoate : tu care știi atîtea lucruri frumoase din cărți, ești tu sigur că lumea a sfîrșit de-a învăța ?

— O, nu ! făcu Adrian ; mai rămîn multe de învățat !

— Prea bine... Și printre astea multe, poți să socotești și pe următoarea, de la unchiul tău Anghel : cugetul e mai tare ca moartea. El nu poate s-o înlăture, dar poate s-o sîcîie.

Tînărul crezu că bolnavul aiurează ; îl ascultă din bună-cuviință. Pe țeasta lui chelită el văzu semnele rănilor căpătate cu prilejul groaznicei ciomăgeli, a cărei victimă fusese în propria lui prăvălie.

— Te uiți la capul ăsta sfărîmat !... zise Anghel ; ei bine, în locul meu, un om cu cugetul șovăitor ar fi putut muri de două ori, căci prin cuget moare omul. Cînd dis-

trugerea se apropie, creierul tare se opune, luptă, se ia de piept cu moartea și, uneori, înlătură pentru moment sfîrșitul. Îl întîrzie. Așa, de bunăoară, în ziua snopirii mele îmi dădeam bine seama de leșinul care venea, neînvins, și amenința să mă arunce în somnul neștirii. Și cu toate că leșinat la vedere, cugetul lupta țeapăn ; auzeam tot ce vorbeau doctorii ; nici o clipă nu m-am lăsat cuprins de necunoștința care ar fi putut să devină veșnică ! Mă gîndeam mereu la viață.

Anghel se opri un moment ca să răsufle. Adrian crezu că se află în fața unuia din acei faraoni îmbălsămați, din muzeul „Bulac", din Cairo, un faraon ai cărui ochi redeschiși nu mai clipeau. Pielea obrazului, mișcătoare, uscată, străvăzătoare, lăsa să se vadă toate oasele feței deasupra cărora aluneca, întinsă ca o foaie subțire de pergament, amenințînd parcă să se rupă la fiece mișcare.

Și iată că mîna care sta ascunsă către perete se ridică cu încetineală și duse la gură un țignal de cositor, legat cu o sfoară de degetul cel mic. Serios, grav, moș Anghel scoase cîteva șuierături scurte și des repetate. Se vedea bine că suflarea nu venea din plămîni, ci din gură. Brațul se odihnea pe țoala care-i acoperea pieptul. Ochii, deschiși înfiorător, căutau la Adrian cu o strășnicie, de-ai fi zis că vor să-l pironească în zid.

— Vrei ceva, unchiule ? zise tînărul, ridicîndu-se.

— Stai la locul tău ! Nu știi ce-mi trebuie.

În clipa asta, ușa se deschise ca împinsă de vînt și furiosul infirmier intră în odaie. Stăpîn și slugă schimbară o privire înțelegătoare ; apoi, acesta din urmă luă un clondir cu rachiu care se afla lîngă pat, umplu păhărelul și-l răsturnă în gura bolnavului. După care treabă dispăru.

Adrian privise mutește la scena asta. El aștepta o lămurire de la unchiul său, dar acesta, neclintit, își reluă ideea :

— Te văd neîncrezător și plin de bunăvoință față de ce-ți spusei... Nu mă supăr : e greu să înțelegi ceea ce n-ai trăit. Ascultă, deci...

De trei ani de zile, n-am mai pus piciorul jos din patul în care mă vezi. Trei ierni, trei primăveri, tot atîtea veri și tot atîtea toamne de cînd stau culcat pe spate și mă uit

la tavanul ăsta înnegrit. E vremea cea mai puternic trăită din toată viaţa mea. De-un an nu mai mănînc şi nu mai dorm aproape deloc, iar de şase luni încoace, deloc, deloc ; nici o fărîmitură de pîine, nici o clipă de somn. În schimb, beau, beau rachiul ăsta. Ziua, băiatul mi-l varsă pe gît, după cum văzuşi. Noaptea, ca să nu pier şi ca să nu scol din somn pe sărmana fiinţă, sug buretele ăla de pe masă, pe care îl îmbibez cu rachiu. Dimineaţa e uscat ca iasca, ars de buzele mele...

Adrian îşi acoperi faţa cu mîinile :

— Vai, unchiule, strigă el, ce groaznică viaţă !...

— Groaznică, zici tu, nepoate ? Groaznică ? O fi... Dar e dreaptă, potrivită soartei mele... Am voit fericirea întreagă, fericirea uşuratică, îndestularea cărnii deşarte... Şi ca s-o am, m-am zbătut aprig. Douăzeci de ani de luptă, pentru ca să dobîndesc o femeie frumoasă, care adoarme mîncînd ; acareturi înfumurate, care ard ca paiele ; vite, care dispar : copii, care mor ; aur, care-ţi aduce lovituri de măciucă ; o cămaşă curată, care e murdară a doua zi. Toate astea trebuincioase unui trup care s-a desprins de capul meu, care mi-e tot aşa de străin ca şi boarfele care-l acopăr, trupul ăsta care putrezeşte acuma, care nu mai e decît un hoit !... Am petrecut o viaţă de om, un sfert de veac, sclav al acestei putreziciuni, pe care aş vrea s-o văd mîncată de corbi, aşa cum e în clipa de faţă roasă de viermi. Un sfert de veac... Şi nici într-un moment n-am băgat de seamă că aveam un cap, un creier, o lumină pe care putregaiul şi viermii nu pot s-o atingă.

Înăbuşit de sforţarea făcută, bolnavul tăcu cîtva timp. Adrian, îndurîndu-i cu greu privirea, se întreba dacă nu cumva unchiul său avea să-i facă vreo mustrare. Chiar aşa era :

— Adriene !... Te-am chemat ca să-ţi spun că sunt nemulţumit de tine !...

Biciuit, tînărul tresări :

— Nemulţumit de mine, unchiule ?!... Şi de ce ?...

— Fiindcă eşti un desfrînat !... Fiindcă uiţi lumina din capul tău şi cuvintele mele de altădată !... Asta e îngăduit multor mii şi mii de oameni de rînd, ca mine, dar

nu ție. Adriene, m-auzi ? nu ție ! Creierul tău a cunoscut lumina din cea mai fragedă copilărie. Ți-aduci aminte cînd, la cincisprezece ani — vîrsta la care atîția alții se joacă cu zmeul ! — tu veneai la moș Anghel, în crîșma lui curată și primitoare, să-i vorbești de tainele cerului și să te faci iubit ? Ți-amintești cum stăteam, eu și bravii mei cărăuși, și te ascultam atîrnați de buzele tale, de unde izvora înțelepciunea cerească ?

Ah ! Trecutul ăsta ! Îl văd ca și cum ar fi fost ieri... Afară, zăpadă și crivăț... În crîșmă, căldură binefăcătoare, muncitori guralivi, dor de viață... Tăiam slănina fără să cîntăresc, fără să socotesc, fără calicie și turnam vinul cu o mînă darnică, împinsă de inimă... Mîncam, beam, lăudam pe Dumnezeu și te ascultam pe tine, care tălmăceai fápturile ziditorului, înmulțeai lumile, măsurai stelele și-ți băteai joc de prostia popească !... Ha !... ha !... Asta-mi plăcea !... Le plăcea și cărăușilor. Cîte unul întreba : „Cine e băiatu ăsta care grăiește ca o carte ?" „Cine să fie altul decît nepotul meu ! răspundeam eu, mîndru de tine... și de mine, care nu știam nimic. E singurul fecior al sorei mele mai mari, o drăgăstoasă care n-avea pereche la douăzeci de ani !" Și înșfăcînd urciorul, umpleam, de la mine, bărdacele de lut care sufereau de secetă ca țarina pîrjolită de soarele lui Cuptor !...

. . . .

Dar, hait !... Departe, departe de mine, aste cumplite amintiri !... Iar tu, Adriene, nepoate, tu trebuie să mă asculți, tu îmi datorești supunere ! Tu nu trebuie nimic să nădăjduiești, nimic să aștepți de la viața care zdrobește pe om, care putrezește trupul și te face să uiți că ai un cap.

Ce înseamnă nerușinarea asta pe tine ?... Ce e îmbrăcămintea asta făcută pe măsură ?... Ce e gulerul ăsta înfumurat ?... Ce sînt manșetele astea strălucitoare ?... Ce ?... Îi trebuie toate aceste împopoțoneli unui tînăr care cunoaște lumina cerului și știe ce-a pățit unchiul său Anghel ?..

Plin de respect, Adrian plecă fruntea. Răspunsuri țapene îi veneau pe limbă, dar nu îndrăznea să le rostească. Și în vreme ce dînsul se mira în tăcere de asprimea un-

chiului său, acesta începu să fluiere cu răbdare, cu încetineală pe năbădăiosu-i slujitor, care sosi pe fugă, umplu paharul, îl vărsă în gura stăpînului său și plecă, bălăbănind din cap și din mîini.

— Acum cîțiva ani, reluă Anghel, o istorie murdară mi-a ajuns la urechi : înhăitîndu-te cu o tinerime stricată, nedemnă de lumina ta, te-ai dus într-o seară la un bal de mahala din Brăila și-ai întors capul unei copile. În aceeași noapte te-ai culcat cu ea. A doua zi o părăseai și-o ștergeai la București. Două săptămîni mai tîrziu, poliția te căuta cu mandat de aducere, iar după o lună erai osîndit la cincisprezece zile închisoare pentru „răpire de minoră".

Adrian roși pînă după urechi :

— N-am „răpit" nimic, unchiule... Minora s-a urcat în trăsură din proprie voință ; nu se urca cu mine pentru întîia oară. Victima acestei afaceri am fost eu... Altfel, ar fi trebuit, după lege, să fiu osîndit la trei ani de închisoare.

— Se poate... Dar tu nu știai că o minoră n-are „voință" și că se află sub epitropia părinților ei ?

— Nu ceri niciodată părinților ei pe fata cu care vrei să te culci.

— Înțeles ! Dar nici nu te culci cu fata care te trimite a doua zi la pușcărie !

Unchiul așteptă un răspuns. Adrian tăcu. Cel dintîi urmă :

— Nu numai de-atîta am să te mustrez. Știu că după daravera asta, mama ta a căzut greu bolnavă de rușine. Părinții copilei au venit să-i ceară să le iei fata în căsătorie. Așa că pe cînd tu te plimbai la București, toată mahalaua urla împotriva mamei și a fiului desfrînat. De asta tu te sinchiseai atît de puțin că, aflîndu-te în nevoie, ai scris acasă cerînd bani. Biata femeie, de-abia sculată din boală, a trebuit să se deșeleze pe albia cu rufe, să strîngă gologani și să te scoată din încurcătură... Dacă tu numești asta dragoste de bun fecior, mă-nchin.

Dar ai să vezi că știu mai mult decît atît... Rușinea pățită a silit pe mă-ta să-și adune bulendrele și să se mute în plină iarnă, ba chiar să plătească o chirie mai scumpă decît îi da mîna. În sfîrșit, ieșit din închisoare, ai șters-o din nou la București, ți-ai frecat coatele cu socialiștii, ai fost arestat și te-au bătut ca pe hoții de cai. Urmările :

o lună de spital, sănătate zdruncinată și cuvînt de-a pleca să te îngrijești în Egipt, unde ai crăpat de foame și ți-ai adus aminte de mă-ta.

Ah, Adriene !... Nu știu ce-ți lipsește mai mult : inima, ori priceperea ? Am văzut atunci pe biata soră... Galbenă, prăpădită, venea, pentru întîia oară în viața ei, să-mi ceară bani ca să trimeată fiului ei. Mi-a fost milă nu de tine, ci de dînsa, și i-am deschis cu dragoste punga.

Adrian izbucni în plîns, căzu la picioarele patului împuțit, apucă mîna uscată și rece a unchiului său și-o sărută cu umilință :

— Iartă-mă !... iartă-mă... Sunt un ticălos !...

— Foarte bine !... Te căiești !... Și căința aduce îndreptarea. Silește-te să te-ndrepți, și te iert de pe-acuma ; și ai să fii Adrian al meu, nepotul meu, fiul de suflet al lui moș Anghel, al ăstui moș Anghel ce-l vezi putrezind pe țoalele astea din greșeala de-a fi voit nevasta prea frumoasă, casa prea înfloritoare și cămașa prea curată. Dar basta !

— Ce trebuie să fac, unchiule ? îngînă tînărul, reluîndu-și locul.

Anghel ridică cu greutate brațu-i de schelet, ca și cum ar fi voit să arunce un blestem :

— Să-ți întorci fața de la tot ce lingușește... Să fărîmi dorințele deșarte... Să înăbuși glasul cărnii care putrezește... Și să te avînți, cu tot sufletul, în nemărginirea gîndirii, singurul nostru sprijin în timp de primejdie. Iată tot ce-am să-ți spun.

— Dar, unchiule, îndrăzni Adrian să spună, matale dușmănești astăzi tot ce-ai iubit ieri...

— Drept... Lucrurile astea, iubite ieri, m-au adus unde mă vezi astăzi.

— Totuși, iubim tot ce ne face plăcere : femeia frumoasă, casa înfloritoare și cămașa curată. Patimile noastre o impun și simțurile o cer.

— Închipuiri, Adriene, închipuiri !... Patimile și simțurile fac o zarvă nepotrivită cu puterea lor de binefacere.

— E zarva inimii noastre...

— Inima noastră e o duşmancă! răcni muribundul într-o supremă sforţare, care-l secătui.

Cuvintele sale nu mai aveau sunetul vocii omeneşti, ci mai curînd nişte şuierături scoase pe nări. O lungă tăcere urmă acestui strigăt răstit. Capul, întors spre perete, se înţepeni; de-asemenea şi braţele. Adrian crezu că unchiul avea să-şi dea sufletul.

Nu, moş Anghel tot mai cugeta. El se întoarse către Adrian şi-l cercetă cu ochii săi de spaimă, care mărturiseau, mai bine decît vorbele, crîncena dezbatere a creierului său. Fără să-şi slăbească din ochi nepotul, Anghel fluieră tare din ţignal, tare şi grăbit, ca şi cum ar fi voit să-i probeze că-şi bate joc de moarte. Băietanul sosi în goană, unchiul îşi înghiţi porţia de basamac, îşi linse buzele-i albe şi zîmbi victoriei sale asupra neantului...

*

— Inima noastră!... Biata noastră inimă... Adriene... să-i plîngem de milă! Un pumn de carne ce nu încetează de a bate... Un nap care poartă în el veşnicia, care e izbit de mişcarea veşnică de îndată ce întîlneşte căldura pîntecului femeiesc, cînd nu trebuie să fie mai mare decît un vîrf de ac. Creşte şi bate, suferă, se bucură şi bate neîncetat, de la naştere pînă la moarte. Haide... Să fim drepţi cu această duşmancă. Ne dă cam mult de furcă, e adevărat, dar o face din mărinimie. Ha... Iacătă şi amintirile... Blestemate amintiri!... În sfîrşit... Hai să mai trăim o clipă din trecutul ăsta grozav!...

. . . .

Dacă izvorul lacrimilor mele n-ar fi secătuit, bucuros aş plînge niţel de mila omului ce fusei acum douăzeci de ani... Urcam pe-atunci, culmea fericirii, şi sîngele meu în fierbere mă făcea să trăiesc o sută de vieţi deodată. Nimic din ce se petrecea în jurul meu nu-mi era străin, bucurie ori durere. La nuntă, ca şi la încăierare, Anghelache era părtaş. Eu eram ăla care bea întîiul şi cel din urmă pahar cu vin şi tot eu ţineam cel din urmă la trînteală!... Căci — Dumnezeule sfinte! — bine mai e să-ţi auzi tîmplele trosnind, cînd sîngele lui Cristos face „glu-

glu", coborînd pe bageacul nostru în văpăi, după cum e bine să burduşeşti coastele unui neobrăzat care-ţi rîde în nas. Şi se ştie că la sărbătorile noastre, sîngele Domnului se amestecă adesea cu sîngele păcătoşilor de noi.

Tocmai aşa s-a întîmplat şi la Crăciunul de care vreau să-ţi povestesc.

Dealtfel, tu trebuie să-ţi aminteşti puţin, căci aveai şase ani şi s-a nimerit să fii părtaş la învălmăşeală.

. . . . :

Sărbătorile noastre creştineşti de altădată !... Hotărît, omul nu-i decît un biet animal !... Scurgerea anilor îi încearcă, îi schimbă simţirile şi-i vatămă sufletul mai lesne decît dobitoacelor, care rămîn aceleaşi, în ciuda vremii.

Dacă i-am pune faţă în faţă cu stîrpiturile de azi, am avea dreptul să-i numim lei pe straşnicii flăcăi din tinereţea mea !... Se găseau şi nevoiaşi, dar pe aceştia nimeni nu-i lua în seamă. Cînd, în vreo crîşmă din Petroiu, din Cazasu, ori din Nazîru, cineva rostea numele cătunului nostru, gîndul celor de faţă se ducea drept la cîţiva oameni : mai întîi, la Irimia, voinic între voinici ; apoi (de ce nu ?) la Anghel !... Pe urmă la Neculai, prietenul meu ; la Vladimir ; la Costache Lungu şi la atîţia alţii, mai puţin vestiţi, dar toţi deopotrivă de neînvinşi la muncă şi la nuntă, la poarcă şi la bătaie !... Astăzi...

Ah !... Adriene... Scuipă tu pentru mine, că eu nu mai pot scuipa !... Astăzi nu mai vezi decît pocitanii, care se sperie de umbra lor şi se lasă bătuţi de neveste !...

În ajunul acelui Crăciun — chefliu şi sîngeros totodată — am trimis acasă la părinţi un butoiaş de zece vedre de vin, şase claponi graşi şi tot atîţia purcei de lapte, ca să fie fripţi pe varză.

E prea mult, vei zice tu, pentru duzina de guri care aveau să se adune la masă. Se poate, pentru lepădăturile din vremea ta, care se scîrbesc de mîncare după a treia îmbucătură şi se îmbată c-un cinzec de vin. Pentru noi... Ce mai treabă mare !...

Îl văd și acum pe vărul Ștefan, preotul care știa pe dinafară *Biblia* și cele patru *Evanghelii*, mort anul trecut. El avea, pe-atunci, șaizeci de ani împliniți, niște măsele de tigru și o bărbăție de cocoș. Preoteasa, femeia lui, o iapă cu șalele țapene și cu obrajii ca doi bujori, purta sarcina celui de-al optsprezecelea copil, ceilalți șaptesprezece : toți în viață și sănătoși. Ah !... Ar fi trebuit să vezi fălcile acestor fețe bisericești îndată după binecuvîntarea cuvenită, care fu scurtă din cauză că preotului îi lăsa gura apă !... Bărbia sfinției-sale zdrobea copanele, oasele, zgîrciurile, de parc-ar fi avut de-a face cu sămînță de floarea-soarelui, pe cînd cuvioasa-i barbă se învîrtea pe piept ca o piatră de moară.

Alături de preot, mama, știutoare de datoria ei la zile mari și habotnică pînă-n vîrful unghiilor, lupta voinicește cu sfintele sarmale... Fratele Dumitru, artăgos și șmecher, alegea cu îndemînare bucățile cele mai bune... Irimia înghițea fără să aleagă și fără să mestece, orice-i cădea sub mînă, pe cînd Costache Lungu, lung de mădulare ca și în vorbă, preumbla nesfîrșitele lui mîini pe tot cuprinsul mesei, „umfla“ tot, vorbea puțin și făcea pe alții să vorbească, pentru ca să le „umple gura cu vînt“.

— Îngăduit îi este omului să fie lacom, părinte Ștefane ?

— Îngăduit, fiule, îngăduit...

— Nu-i un păcat ?

— Nu-i păcat ce intră în gură ; păcat îi ce iese din gură...

— Povestește-ne o întîmplare de la Sfînta Cină...

— Pe urmă, fiule, pe urmă...

Și dă-i din fălci cu ronțăiala, de-ai fi zis că e ceasul ospățului între porci, mai ales că rîgîielile grozave, ieșite din burți doldora, făceau să se cutremure cele două rînduri de bănci, de la un capăt la altul al mesei.

Șapte bărbați și șase femei în totul, așezați cîte trei perechi, de fiecare parte, iar în capul mesei, cu fața la răsărit, părintele Ștefan ne întrecea pe toți cu statura lui de uriaș. Eram disperați că ne întîmplasem să fim treisprezece, „pontul dracului“, dar ne mîngîiam adăugînd adunării pe piticul care ne slujea la ospăț, un bătrînel vesel

şi glumeţ, care se tăbîrcea printre noi, plimbînd borcanul de-o vadră.

Şi de-ndată ce gurile se descotorosiră de îndopare, capetele se-ntoarseră spre chefăluială, iar gîtlejurile spre garafe. Vinul hiţos curgea gîrlă, şi cu el, snoavele. Apoi, Dumitru prinse între degetele-i minunate fluierul lui ciobănesc şi iată-ne pe toţi în picioare, popa cu noi! Un joc nebunesc se încinse în jurul mesei încărcate cu oale şi farfurii. Chiotele şi buşeala făcură să dîrdîie casa. Într-un tîrziu, preotul şi preoteasa, scăldaţi în sudori, plecară să ne dea o pildă de cumpătare. Şi noi, ca să le preţuim pilda, ne puserăm să benchetuim şi mai cu foc!...

Dar pentru mine, în seara aceea, nu era vorba numai de zaiafetlîc... Un fapt de seamă trebuia să aibă loc, şi însemnătatea lui nu scăpa nimănui. Ba chiar înflăcăra şi despărţea, în două tabere aproape egale, gîndurile bărbaţilor care se aflau la masă.

Era vorba să mărităm pe mama ta, şi alegerea mea se oprise la prietenul Neculai, care era de faţă, gospodar cu oarecare avere şi văduv, fără copii. Irimia şi Costache Lungu aveau să susţie pe omul meu şi să mă urmeze în tot ce avea să se-ntîmple, căci, din păcate, mama ta nu era cu totul slobodă. Pe departe şi cu îndemînare, ticălosul de frate-meu, Dumitru, mi-o luase înainte cu un om al lui, tot un Neculai, bărbat plăcut dealtfel, negustor de peşte la Brăila, cîştigînd bănet şi trăind vîrtos. Pescarul se afla şi el printre noi. În afară de Dumitru, candidatura lui mai era sprijinită şi de vărul nostru Tudor, de care ne cam temeam cu toţii, din cauză că era om cu toane şi pehlivan nevoie mare. Tudor era frate de cruce cu Neculai al lui.

Şi iată-ne, faţă-n faţă la masă, potrivnici hotărîţi, patru de partea noastră şi trei de partea lor, dar Tudor ar fi putut cu uşurinţă să se bată cu doi dintre cei mai tari. Mă-ta se afla aşezată în rîndul lor. Pînă unde mergea însă dragostea ei faţă de Neculai al lor, nimeni n-ar fi putut s-o spună. Se ştia totuşi că în viaţa ei necăjită de multe ori se lăsase să fie ajutată de negustorul de peşte, care o urmărea cu dărnicia lui.

Şi ce ciudată ființă și biata soră-mea asta !... Frumoasă, la treizeci de ani, ca o fată de curînd măritată ; plăcută și veselă din fire, cîntînd și jucînd ca nimeni alta, o vedeai sălbăticindu-se și stricînd cheful tuturora, de îndată ce ne atingeam de neatîrnarea ei, de îndată ce era vorba s-o măritâm. Şi asta numai din cauza ta : gîndul că noul ei bărbat ar putea să fie grosolan cu tine, o făcea să fie rea ca o tigroaică. Prin tine, cineva ar fi putut s-o cîștige ori s-o piardă ; tu ai fost și în seara aceea rîma cu care am încercat cu toții s-o prindem în undiță.

Prietenul meu Neculai te iubea și venea adesea la noi ca să se joace cu tine. Erați tovarăși buni, tovărășie pe care ne bizuiam ca să ne ajungem scopul. În seara acelui Crăciun, Neculai venise cu buzunările pline de cofeturi, pe care ți le arunca necurmat în patul unde dormeai și te deșteptai după cum era și zarva. Faptul acesta plăcea mamei tale, dar avu darul să ațîțe pe celălalt Neculai, care, neștiind cum să pună capăt jocului vostru, scoase un pol de aur și ți-l zvîrli în pat, zicîndu-ți :

— Na, Adriene ; ai cu ce să-ți cumperi zece kilograme de cofeturi !...

— Da... dar cofeturile alea au să pută a pește !..., făcu prietenul meu, amintind dezgustul fetelor de măritat pentru meseria de pescar.

— E mai bine decît duhoarea de băligar !... răspunse cu bățoșeală cel dintîi, rîzîndu-și de starea țăranului.

Înțepăturile astea veninoase căzură către miezul nopții, cînd singur vinul era răspunzător de cuvintele noastre. Lui Tudor îi sări repede țandăra. Şi ce era mai de temut e că dînsul nu se îmbătase deloc. Ca să văd pînă unde era ajuns de băutură, îi pusei piedică pe cînd trecea pe lîngă mine ca să iasă afară ; tîlharul se ținu bine pe picioare...

. . . .

Anghel păru sleit de răsuflare. Povestirea îi secătuia slabele-i puteri. El tăcu pe neașteptate. Fața lui nu mărturisea nimic, nici tulburare, nici oboseală. Aceeași încremenire, aceiași ochi groaznic deschiși. Şi din nou își fluieră căpățînosul ; din nou mai trase o dușcă. Apoi, cu grai mai odihnit, reluă :

— Cînd mă gîndesc astăzi în linişte şi caut la ciudăţenia vieţii pătimaşe a oamenilor, mă întreb dacă nu cumva n-om fi nişte adevărate păpuşi, prada vreunui diavol care trage de sfori şi ne face să dănţuim pe placul lui. Căci, oricît de puţin am fi fost oameni cu judecată în seara aceea, lucrul cel mai uşor de văzut era că mă-ta avea tot atîta poftă să se mărite, cît aveam noi să bem păcură !... Dar vinul şi fierbinţeala sîngelui nostru ne făcură să ne uităm scopul şi, dintr-una într-alta, ajunserăm să băgăm de seamă că nu mai era vorba să măritām pe nimeni ; că era vorba, nici mai mult, nici mai puţin, să ne burduşim coastele, să ne spargem capetele ca nişte surzi.

Mă-ta, la rîndu-i, femeie cu plăcere drăcească de-a se răzbuna pe bărbaţi, şi pentru care mulţi îşi rupseră oasele în tinereţea ei, ajută aşa de bine diavolului, că sîngele nostru luă foc, şi focul ăsta fu cît p-aci s-o înghită şi pe dînsa. Cunoscînd întrecerea dintre cei doi Neculai, ea îi zăpăci şi mai tare, cîntînd o neghiobie de mahala de pe vremuri şi în care numele Neculai revenea mereu la urmă :

„Hai, hai, hai,
Sărută-mă, Neculai !...“

Da : *sărută-mă Neculai,* dar care dintre amîndoi ? Şi cum fiecare împingea din răsputeri ca să ajungem cît mai repede la sminteală, Neculai al meu îşi zeflemisea tizul, trăgea la ocheade şi, pe sub masă, făcea soru-mi cu piciorul. Tudor urlă :

— Sfinte Hristoase ! O s-o facem lată !...

— Lată rău, vericule !... încuviinţai eu.

Biata mama se ridică înfricoşată. Tot făcîndu-se că strînge masa, adună toate cuţitele care erau la îndemîna noastră, dar văzînd că singur Tudor rămăsese înarmat cu un junghi înfipt la brîu, se duse să i-l ceară :

— Tudore, băiatu mamii !... Dă-ncoace junghiu !...

Îngîmfat, Tudor îl scoase şi-l aruncă în uşă. Bătrîna îl luă. Apoi, venind cu aghiazmă şi praftoriţă, boteză odaia, ne tămîie pe toţi şi se rugă :

— Dumnezeule mare !... Goneşte pă Necuratul din astă casă, unde a venit să-şi vîre coada şi să-nvrăjbească pe oameni !... Trimite-l, Bunule, pă pustii !... Fie-ţi milă de

noi păcătoșii, spre lauda Fiului Tău, care s-a născut astăzi !...

Iar către mă-ta :

— Ieși de-aicea, fata maichii !... Du-te și mai ațîță focu-n tindă... Şi roagă-te... Tu ești pricina răului !...

Toți bărbații se opuseră la plecarea „pricinii răului" !... Irimia psalmodie :

— La-să-ne fru-moa-sa pri-ci-nă a ră-u-lui !... Ce-am de-ve-ni noi băr-ba-ții, fă-ră fru-moa-sa pri-ci-nă a ră-u-lui !...

Cavalul lui Dumitru răsună îndrăcit. De sub degete și de pe buze, viersul și cuvintele se revărsară :

Dul-du, dul-du, du-l du...
Dragu-mi-i paharu plin !...
Dul-du, dul-du, dul-du...
Și omul tînăr, nu bătrîn !...
Dul-du, dul-du, dul-du...

Dintr-o săritură, toată lumea fu în picioare, și sîrba făcu să se cutremure pămîntul. Tot jucînd, Dumitru cînta din caval și mugea :

Săi, opincă, bate tare !...
Să s-audă la hotare !...
Dul-du...

Şi Costache Lungu :

Vinul bun și sfînta lene
Uită furca-n buruiene !...

Şi lelița de soră-mea :

Dragu mi-i omu voinic
Cînd să-ntinde pă colnic !...

Iar Tudor, cîrcotaș :

Dragu mi-i să bat, să zvînt,
Să culc omu la pămînt !...

Neculai al lor :

Vinu-i rău, ocaua mică,
Crîșmărița frumușică !...

Şi Neculai al meu ne dădu de ruşine :

Nu-nvîrti pe lelea iute
Că să fîsîie şi pute !...

. . . .

— Să bem !... Să bem !... Sus bărdacele !...
— Să bem frăţeşte !...

Băurăm frăţeşte, doi cîte doi, cu braţele încrucişate, capetele apropiate, ulcelele la gură. Şi abia apucai să văd pe mama ta bînd frăţeşte cu prietenul meu Neculai, care se nimerise lîngă dînsa, că, în aceeaşi clipă, bărdaca lui Tudor zbură ca vîntul şi se sparse în capul prietenului meu...

Asta fu semnalul, scînteia... Clipa care urmă fu o grozavă încăierare !... Oalele, farfuriile se făcură ţăndări în capetele noastre... Mesele şi băncile se răsturnară... Lampa se sfărîmă şi se stinse... Rămaserăm pe întuneric... Şi sub palida lumină a lunii, care bătea în zăpadă şi se răsfrîngea în geamuri, cineva ar fi putut să vadă o înverşunată luptă, în care şapte bărbaţi, şapte prieteni şi rude, se buşeau vîrtos, se însîngerau cu vrăjmăşie, fără să crîcnească şi fără să ştie de ce. S-ar fi întîmplat poate chiar moarte de om, dacă — atunci cînd nimeni nu se gîndea să se domolească — vocea glumeaţă şi înciudată a pescarului n-ar fi răsunat pe neaşteptate ca o trîmbiţă de pace :

— Sfinte Papuc !... La naiba, ce ? o să ne scărmănăm aşa pînă-n zori de zi !... Mie mi-e sete !...

Încăierarea se opri ca şi cum ar fi fost trăsnită din senin !... Rîsete şi încuviinţări înflăcărate răspunseră strigătului nebănuit al unui vrăjmaş care se săturase de bătaie...

— Lumină !... Aduceţi lumînări !... Şi mai ales vin !... Unde sînt femeile ?... Unde e piticul ?...

Femeile, care fugiseră îngrozite, veniră cu lumînări aprinse, dar mama ta dispăruse, şi tu, cu dînsa. Toate cercetările prin curte şi prin şoproane fură zadarnice. Înşfăcîndu-te în braţe, singură comoară şi singură grijă, ea o pornise pe jos spre Brăila, în plină noapte, înfruntînd zăpada, frigul şi lupii !... Se ducea spre gospodăria ei de văduvă geloasă de neatîrnare şi pătrunsă de singura-i

datorie : aceea de a-şi creşte feciorașul !... Pentru dînsa se isprăvise cu cheful... Truda avea să înceapă chiar de a doua zi...

Dar asta era treaba ei. Treaba noastră fu s-o uităm pe loc, să golim odaia, să aducem vin şi să încingem o vijelioasă chindie după cavalul lui Dumitru. Toţi, în jiletci, cu feţele însîngerate, cu veşmintele în zdrenţe, cu vrajba potolită şi în culmea chefului, îi traserăm un joc de duduitelea, strînşi coapsă-n coapsă, bătîndu-ne joc de răni, ca şi de piticul care ţopăia în mijlocul nostru, cu urciorul pe cap, cu o mînă-n şold şi ferindu-se de loviturile de picior pe care i le trimeteam în spate.

. . . .

Către revărsatul zorilor, ghiftuit de mîncăruri şi beat mort, luam drumul cîrciumii, singur, înfăşurat în şubă, luptînd cu omătul pînă la genunchi şi nesinchisindu-mă o clipă de ziua Judecăţii de Apoi, pe care o vezi sosită.

Bolnavul tăcu... După puţin, îşi chemă servitorul şi îşi bău porţia de rachiu, în vreme ce Adrian căuta urma unei greşeli în istorisirea pe care o ascultase :

— Eu nu văd, unchiule, păcatul pe care crezi că l-ai săvîrşit şi care ar merita o astfel de pedeapsă cerească... Ai trăit după cum îţi erau simţurile.

Anghel voi să rîdă, dar nu făcu decît să-şi înspăimînte nepotul cu o strîmbătură fioroasă.

— Nu vezi nici un păcat ? ! Sărmane prieten, ce-ţi trebuie atunci pentru ca să-l vezi ? Să-ţi povestesc lucruri cumplite ? Ei bine, iată ceva mai scurt şi mai cuprinzător :

Era pe vremea cînd mai speram să-mi trezesc femeia din somn, înşelînd-o. Irimia, care nu de surda era fiul năbădăiosului pătimaş ce fu Cosma, mă lua uneori cu el şi-mi dădea prilejuri de crailîc pe pleaşcă. Duşman mărturisit al popilor, din cauză că tatăl său fusese ucis de mîna unui popă, omul acesta petrecea alegîndu-şi ibovnicele printre soţiile şi fetele slujitorilor altarului. La vîrsta de şaizeci de ani, tînăr şi mîndru ca un stejar, el izbutea cu uşurinţă acolo unde un flăcău nu făcea nici o ispravă.

Irimia îmi arătă poteca. Iar cuibul de dragoste, la Cazasu. Ca să te duci, o jumătate de ceas călare, e de-ajuns. Il făcurăm întîia oară ca şi cum n-am fi căutat nimic. Era, aşa, „ca să bem o duşcă", pe la vreun tovarăş. Crîşmarului îi place întotdeauna să gustărească şi să paraponisească vinul altui crîşmar.

Ne aflam în toamnă... Vin nou, pastramă bună. Printr-un băieţel din sat, trimes la preoteasa nevrednică, aceasta făcea cunoscut lui Irimia că sfîntul ei soţ era dus de-acasă. Singur preot la Cazasu, el îndeplinea slujbe care îl chemau departe de comună, prin nenumărate cătune megieşe. Evlavia şi eresurile ţăranilor aveau nevoie de el în orice moment. Orice pricină era binevenită pentru a da fuga la popă, îl chemau pentru un botez, pentru o cununie, pentru o grijanie, ori pentru o înmormîntare ; şi cu aceeaşi grabnică nevoie era chemat ca să uşureze ducerile facerii unei femei sau ale unei vaci ; ori ca să gonească stafiile dintr-o casă blestemată ; să boteze o ţarină stearpă ; să slujească pe la pomeni şi soroace ; să citească rugăciuni pe o cangrenă, pe hainele unui om beţiv, pe capul unui nebun, ori pe acela al unui bolnav de ducă-se-pe-pustii. În sfîrşit, se ştia că între două slujbe la biserică, bietul popă era mereu călare, cu lucrurile preoţeşti la subsoară. gata să-şi înceapă colindarea, de unde se întorcea uneori noaptea, tîrziu. Sufletele obidite îi luau urma şi-l mînau din casă în casă, ca pe o Mesie a ţinutului !

Mai e oare nevoie să-ţi spun, Adriene, că omul acesta cinstit. drept şi neobosit slujitor al credinţei lui, nu merita jignirea noastră ? Că merita şi mai puţin o muiere şi o fiică deopotrivă de stricate amîndouă ?

Iată ce nu m-am întrebat în ziua în care, condus de Irimia — să nu-l mai ţie pămîntul — fusei mulţumit ca un cocoş văzînd ocheadele cu care mă săgetau ochii focoşi ai fiicei, nevasta unui biet poştaş, mereu pe drum şi el, ca şi socru-său. Eram mîndru de barba mea neagră, de părul meu creţ, de cămaşa mea curată şi de cizmele mele de lac !... Nu m-am gîndit nici la răul pe care-l făceam aproapelui meu, nici la acela care avea să-mi ucidă sufletul. Şi cu toate că sufletul meu nu era făcut pentru acest soi de

plăcere, l-am gustat totuşi. L-am gustat aşa de bine, că am mai revenit.

Dealtfel, amîndouă năpîrcile erau făcute ca să uiţi lîngă ele tot ce nu era poftă trupească. Dumnezeu singur ştia de ce lipise aceste plăgi de dorinţi păgîne pe corpul unuia dintre slujitorii săi cei mai virtuoşi. Preoteasa susţinea că nici Dumnezeu nu ştia de ce şi ne lămurea această stîngăcie cerească într-un chip glumeţ : „Ştiţi poate, ne spunea dînsa, că Dumnezeu nu fu singur în ziua facerii omului şi că Necuratul era de faţă... El se amesteca în toate, voia să fie pretutindeni şi-l sîcîia neîncetat, în lucrările sale, pe Atotputernicul, care se apăra de dînsul cum putea. Privind la albeaţa orbitoare a aluatului divin, pe care Domnul îl frămînta ca să scoată dintr-însul făptura lui cea mai desăvîrşită, pe om, Necuratul avu o poftă neînvinsă de-a o murdări. Dar Creatorul o păzea cu mare grijă. Atunci, înşelînd buna-credinţă a Stăpînului, Diavolul îi puse repede întrebarea următoare, arătîndu-i în acelaşi timp soarele care se ascundea din-dosul unui nor : «O, Doamne, tu care eşti aşa de înţelegător, de ce ai făcut ca un nor neputincios să spulbere strălucirea unui astru atît de puternic şi să întristeze pămîntul, întunecîndu-l ?» «Am făcut-o, răspunse Domnul, fiindcă vreau ca toate lucrurile pămînteşti să fie văzute în lumini deosebite şi pentru ca omul să n-aibă nici o siguranţă, să se îndoiască de orice, afară de puterea mea». Împeliţatul ascultă şi se prefăcu că rămîne încurcat, dar în vremea asta izbutise să atingă cu coada aluatul dumnezeiesc, care deveni pe loc cenuşiu. Ziditorul băgă de seamă şi se miră. «De ce te miri ? rînji Necuratul ; coca ta pare cenuşie din cauză că lumina s-a schimbat !». Dumnezeu se simţi strîns în chingă şi, din deşertăciune, nu voi să se dea bătut. El puse coca în tipar, îi dădu chip omenesc, suflă deasupra ei şi-l făcu astfel pe Adam. Dar, vai, necurăţenia luase şi dînsa fiinţă !... Ea face parte din noi, şi iac-aşa !»"

Şi iac-aşa !... Iacă nişte ochi umezi şi strălucitori care străpung inima ca vîrfurile de suliţă... Iacă nişte buze nerăbdătoare, care n-aşteaptă decît atingerea mustăţii şi muşcătura bărbatului... Iacă nişte sîni ascunşi cu meşteşug

pentru ca să fie și mai bine văzuți... Iată două lelițe, iată doi crai, patru făpturi pe de-a-ntregul stăpînite de coada Satanei ! Nici urmă de amintire în noi de cugetul dumnezeiesc ! Nici o virtute, nici o cuviință, nici o rușine, nici un respect ! Două muieri și doi hăndrălăi, străbătuți de la creștet pînă-n tălpi de nemăsurata coadă a Împielițatului !...

Și-am mușcat, Adriene, am mușcat din fructul oprit !... Și fructul ăsta mi-a plăcut așa de tare, că am devenit mai bun în legăturile mele cu oamenii. Iertai nevestei somnul ei păgubitor și n-o mai bătui. Față de cei nevoiași îmi îndoii mărinimia ; iar cu cei care mă furau fusei mai împăciuitor. Și de dimineață pînă seara roboteam cu inimă voioasă...

Dar iacă !... Și *iacă* ăsta fu altceva... *Căci*, spune *Eclesiastul : toate pînă la o vreme ! O vreme pentru a rîde, și o vreme pentru a plînge ; o vreme pentru a îmbrățișa, și o vreme pentru a se depărta de îmbrățișări...* Vremea asta sosi.

Într-o după amiază înăbușitoare de vară, gustam, împreună cu Irimia, din plăcerea oprită și trecătoare, în casa preotului, casă îndepărtată de sat și singuratică. Poștașul se afla la treaba lui, iar popa era dus cu Zi-tîiul prin cătune. Ne credeam la adăpost de orice surprindere și făceam să trăiască cu nesaț bucata de lut atinsă de coada Satanei, cînd mîna răzbunătoare a Domnului dădu ușa de perete, și în pragul ei apărură, ca niște grozavi judecători, preotul și ginerele său !... Plini de colb, galbeni ca ceara și drepți ca doi arhangheli, cel dintîi ținea în mînă căldărușa și sfeștocul, iar celălalt, un băț noduros și geanta de scrisori.

Ei rămaseră pe prag, neclintiți, fără un cuvînt, dar noi cei patru vinovați sărirăm într-un ungher al odăii. Irimia înșfăcă un cuțit și fu gata să se apere. Eu încremenii de rușine. Femeile aplecară capetele cu falsă smerenie. Și iată că glasul Atotputernicului răsună prin gura slujitorului său batjocorit, dar tare în nenorocirea lui.

El zise cam aceasta :

„Pace vouă, răufăcătorilor !... Și pace să fie și cu voi, femei nerușinate !... Tu, Irimio, aruncă arma tăioasă, căci

un preot, oricare ar fi jignirea ce-l lovește, nu intră în casa lui, nici în oricare alta, cu gîndul să se răzbune !... Domnul singur va să judece pe cel drept și pe cel nedrept... Asta-i tot ce-am să-ți spun ție, om fără inimă, fără rușine, fără milă. Dar ție, Anghele, ție vreau să-ți vorbesc mai mult, căci tu nu ești lipsit de inimă, nici de rușine, nici de milă. Ești nefericit, Anghele, în căsnicia ta, o știu... Dar tu cauți mîngîiere în nefericirea altuia ? Nu-ți vorbesc de mine. Eu sunt destul de tare ca să duc pe umeri o cruce pe care Domnul o îngreuiază, din zi în zi mai mult, ca să-mi rupă carnea care a dorit fericirea trupească, pentru ca să-mi aducă aminte că *o femeie frumoasă și lipsită de bun-simț e ca un belciug de aur la nasul unui purcel.* Dar privește pe băiatul ăsta care e lîngă mine, care e ginerele meu din mînie cerească și care tremură ca o frunză moartă fiindcă se vede lovit de moarte în fericirea lui trupească, lovit de tine, om care nu ești lipsit de inimă, nici de rușine, nici de milă... Privește-l, Anghele, și află că *o pedeapsă strașnică amenință pe acela care părăsește cărarea !...* Am părăsit-o eu cărarea cea dreaptă, voind pentru mine singur femeia asta hărăzită de Dumnezeu ca să fie a tuturor oamenilor. Și iată, îmi primesc acum pedeapsa... Tînărul acesta a părăsit cărarea cea bună, strivind o dragoste curată și deschizînd brațele lui unei fete care avea să fie necinstită, fata mea... Și el își primește pedeapsa... Tu, Anghele, îți vei primi-o pe a ta !... Nu-ți doresc nici un rău, dar răul e în tine ; căci dacă e îngăduit patimei omenești să cadă peste ciumă luînd-o drept curățenie, nu e îngăduit să te molipsești cu bunăștiință. Haide, ieșiți de-aici !... Pacea să fie cu voi, dar temeți-vă de Dumnezeu și de viermii cei neadormiți !

Ai auzit, Adriene ?... Viermii cei neadormiți !... Ei bine, iată-i !... Sunt aci, sub zdrențele astea care-i acoperă, pe ei și hoitul meu viu... Mă rod cu încetul, de un an... Și de un an nu mai am nimica viu, decît creierul, capul.

S-a isprăvit cu moș Anghel !... Totul s-a topit !... Praful s-a ales de mîndrele lui acareturi ; de mîndrii săi copii ; de barba lui neagră ; de cămașa lui curată ; de cizmele lui

de lac... Topit, corpul care n-a cunoscut niciodată osteneala și boala !... Și ceea ce niște grozavi ciomăgași n-au izbutit să prăbușească, viermii cei neadormiți au prăbușit !...

Singur creierul luptă cu bărbăție... El îmi slujește de felinar nestins într-o noapte fără de sfîrșit, noapte care a început în seara cînd fiul meu a fost coborît în groapă... În clipa aia felinarul s-a aprins... Și n-a mai fost untdelemn pentru altă întrebuințare... Totul pentru el, pentru flacăra lui... Așa am ajuns la mîntuire !...

Șaizeci de oale de lut netrebnic care voiau să cuprindă pămîntul ! Iată-le întinse în nesimțire !... Atîtea trebuinți, atîtea dorinți, atîta zbucium și atît de puțină veșnicie !... Doamne, de ce fuseși așa de stîngaci cu cea dintîi făptură a ta !... Capul, desigur, ne-ar fi fost de-ajuns.

Unde, în altă parte, mai bine decît în creier, găsit-am eu nemărginirea ?... Și cînd mă gîndesc că această nemărginire a fost redusă la nimic, respinsă ca un bob de nisip într-un colț al hîrcei mele, ea, singura noastră veșnicie !... Toată încăperea umplută numai cu tărăboi... O tobă mare, care potopește ființa ziua și noaptea... Un foc de paie, care vrea să ardă templul, dar care nu face decît să-l afume, să-l înăbușe și să-l pustiască...

Cuget, de șapte ani, la tot ce se poate cugeta... Am citit de trei ori *Vechiul* și *Noul Testament*... *Eclesiastul* a spus într-un singur ceas tot ce se poate spune asupra vieții ; niciodată n-o să se poată spune mai bine, nici mai mult, chiar dacă cineva ar cuvînta zece mii de ani fără întrerupere. Și, cu toate astea, *tot deșertăciune e și aci, tot goana vîntului !...* Acolo unde înțeleptul acesta găsește un dram de fericire, încă nu-i fericire. Căci nu e vorba să găsești plăcere în viață, ci s-o faci să dureze — și nimic nu durează în lume... Dealtfel, nimerit ar fi să știm la ce pot sluji toate astea...

Iată de ce am părăsit viața și m-am întors către moarte.

Ești mort de îndată ce nu mai guști nimic... Sunt mort de trei ani... Dar nu sunt liber decît de șase luni, din ziua în care pleoapele mele s-au înțepenit deschise asupra veșniciei — și asta-i tot ce-am putut să fac să dureze... Ziua, ca și noaptea, mă lasă deopotrivă de nepăsător... Mă aflu

peste tot ; văd tot ; simt tot ; şi nimic nu mă mişcă... Bucuria şi durerea sunt piedici în drumul libertăţii...

De mai multe ori era cît p-aci să-mi iau tălpăşiţa către cerescul Nimic, dar am simţit-o întotdeauna la timp. O simţi. Cînd începutul Celui Nesfîrşit s-apropie, îţi vine să verşi, şi ceva te apasă la rădăcina nasului... Atunci, o clipă de nebăgare de seamă, şi te-ai dus pe copcă.

O dată mă jucam în felul meu cu viaţa şi cu moartea. Era în iarna trecută. Nu ştiam dacă era ziuă ori noapte ; demult asta nu mai are pentru mine nici o însemnătate. Mă plimbam... Cutare amintire veselă din trecut mă făcea să înclin spre viaţă, cutare alta, tristă, mă îmbia la moarte. Un ţipăt disperat ce venea din depărtare mă umplu de dezgust : erau urletele de durere ale unui porc pe care îl înjunghiau în cătun, în ajunul Crăciunului... Uah !... Îmi amintii de porcii pe care îi înţepenisem sub genunchiul meu ; de cîte ori înfipsesem cu meşteşug cuţitul în inima care bătea aproape de subsuoara stîngă, ori în golul molceluş al gîtlejului, după cum credeam mai bine... Uneori sîngele cald îmi ţişnea în obraz... Dobitocul se zbătea sub mine, apoi ochii i se împăienjeneau, era mort ; îi dădeam una cu palma plină de sînge şi treceam la altceva, la viaţă, aşa cum dai o palmă pe bucile unei cumetre şi treci mai departe...

Întîmplarea asta mă posomorî... Haosul năvăli de pretutindeni... Nemărginirea, amintirile se stinseră... Creierul îmi fu cuprins de o dulce lene, adormitoare... Un nod mi se urcă din stomac... O greutate între ochi... Mă duceam... Îmi zisei : „Prea bine !"...

Deodată, trei glasuri de băieţi răcniră în cor la fereastră :

Bună dimineaţa la moş-Ajun !...
Bună dimineaţa la moş-Ajun !...
Bună dimineaţa la moş-Ajun !...

Apoi, uşa se deschise largă frigului şi vieţii, şi smintitul meu, însoţit de trei băieţandri, intră în odaie, unde aripa morţii mai fîlfîia încă. Sărmanul nevoiaş se sculase

în zori, ca să-mi facă plăcerea asta, şi atrăsese către crîşma fioroasă ceata de colindători care umbla cu moş-Ajunul !... Se împlinise şapte ani de cînd glasurile lor voioase nu se mai apropiaseră de ferestrele mele... Şi n-aveam ca să le dau nimic din ce se dă de obicei : nuci, roşcove, covrigi, smochine...

Le dădui gologani. Ei îmi urară o „grabnică însănătoşire“ şi plecară, luînd cu ei aerul rece şi viaţa.

Privindu-i ieşind, uitai de moarte şi-mi veni să plîng... Era Crăciunul, în sat... Şi moş Anghel, bunul creştin de altădată, n-avea nici o nucă, nici o smochină, nici un covrig, ca să le dea băieţilor care umblă cu *Bună dimineaţa la moş-Ajun !*

*

Gura lui Anghel se lungi de la o ureche la alta, lăsînd să se vadă două şiruri de dinţi galbeni-negricioşi, care îi dădeau înfăţişarea unui cap de mort. Adrian nu putu să-şi dea pe loc seama dacă bolnavul murise, ori numai îi venea să plîngă. Mîna dreaptă, aruncată afară din pat, începu să tremure într-o mişcare neregulată, care se îndrepta pe dibuite spre sticla de rachiu, pusă la piciorul patului. Adrian înţelese şi se ridică să-l servească.

— Vrei să bei, unchiule ?

— Da... repede... mă-năbuş...

Adrian umplu păhărelul şi-l deşertă în gura dechisă. Paharul clănţăni între dinţi, ca şi cum bolnavul ar fi fost cuprins de friguri.

Efectul rachiului fu grabnic ; alcoolicul se linişti.

— Am să mor numaidecît, Adriene... Drept orice moştenire îţi dau sfatul următor : opune-te din toate puterile, şi pînă nu-i prea tîrziu, bucuriilor deşarte. Ele ne fac să suferim cel mai mult... Şi e păcat !... Bucuria deşartă vrea să aibă viaţa noastră întreagă. Arde un butoi cu untdelemn şi ne dă în schimb o măslină. E puţin. Prea puţin. Cîinii ne ajung în patimă, dar ne întrec în cuminţenie.

Aş fi vrut să-ţi dau o pildă de nebunie omenească povestindu-ţi viaţa lui Cosma, tatăl lui Irimia şi rubedenie a noastră îndepărtată. Nu mă mai simt în stare... Povestea

e prea lungă... Într-o zi, Irimia ți-o va istorisi el singur, și mai bine decît mine...

Dar eu îi iert lui Cosma ceea ce îmi iert mai puțin mie și deloc ție. Cosma n-avea creier ; eu am avut numai o jumătate ; tu însă știai la douăzeci de ani ceea ce noi n-am știut-o nici în cincizeci ; tu știai că plăcerile ușoare ne fac să credem că ele sunt viața întreagă, că, în afară de ele, nu mai e nimic, pe cîtă vreme tocmai dimpotrivă e adevărat. Acest dimpotrivă eu l-am știut prea tîrziu... Cosma nu l-a știut niciodată.

Adrian se crezu în drept să-și spună gîndul :

— Nu e nici o știință, unchiule, care să poată înfrînge o mare patimă, fără ca în același timp ființa însăși să fie înfrîntă...

— Ce numești tu înfrînt ?... întrebă Anghel, iritat.

— Numesc înfrînt omul care-și impune o altă viață decît aceea care i-a fost hărăzită.

Anghel clătină din cap :

— Asta e un om înfrînt ? Atunci, cum numești tu pe omul ce nu-și impune o altă viață decît aceea care i-a fost hărăzită ?

Adrian nu voi să ațîțe pe bolnav și tăcu, dar acesta îl întrebă din nou :

— Cum îl numești, nepoate ?... Nu vrei s-o spui ?... Nu se cheamă oare *moș Anghel* omul care n-a voit să-și impună o altă viață decît aceea cu care a fost menit ?... Cunoști tu pe acest moș Anghel ?... Vrei să știi unde a ajuns, trăind viața care i-a fost sortită ?... Ei bine, Adriene, descoperă-mă !... Haide, înlătură boarfele astea ; înfățișează-ți icoana lui moș Anghel, care n-a voit să-și impună alt trai decît cel hărăzit de soartă !... Înlătură și privește, mîndre nepoate !... Ceea ce vei vedea, te va încredința mai bine decît o mie de cuvîntări... Haide, ridică țoalele !...

— Scutește-mă, unchiule. Mi-e groază, îngînă Adrian.

— Îți poruncesc să mă descoperi și să privești !... strigă Anghel cu sforțare.

— Iartă-mă, unchiule, fie-ți milă !...

Anghel, tremurînd, duse cu greutate mîna stîngă la buze și începu să fluiere. Băiatul sosi și voi să-i toarne rachiu. Stăpînul său îl opri :

— Nu... Nu vreau să beau. Curăţă-mă întîi...

Zănatecul începu să arunce cu furie la pămînt toate bulendrele ; şi pe măsură ce corpul se dezvelea, o duhoare de stîrv umplea încăperea. Odată cu cea din urmă velinţă, Anghel strigă :

— Apropie-te, Adriene, şi priveşte, în numele dragostei pe care am avut-o întotdeauna pentru tine !...

Cuprins de groază, Adrian se apropie, iar slujitorul îi făcu loc, înţepenindu-se ca un jandarm caraghios la picioarele bolnavului. Dar abia apucă bietul tînăr să vadă cele două rînduri de ţurloaie şi ciolane încremenite, albăstrui, precum şi burta golită de maţe ; abia ochii săi zăriră măciuliile şoldurilor străbătînd prin pielea ruptă, că pe loc îşi acoperi faţa cu mîinile şi dădu buzna spre uşă răcnind :

— Grozăvie !... Grozăvie !... Asta e moş Anghel ? !...

În aceeaşi clipă, un bătrîn voinic, sumbru la faţă, bărbos şi zdravăn de statură, intra în odaie. Adrian se izbi de pieptul lui larg. Musafirul îl prinse în braţe :

— Ce-i, Adriene ? Te-nspăimînţi de moş-tu ?

La cuvintele acestea, Anghel întoarse capul spre cel ce intra şi-i strigă :

— Irimio !... Irimio !... Opreşte-l !... Nu-l lăsa să plece, rogu-te !... Aci... aci... pe loc... vreau să-i povesteşti năprasnica viaţă a lui Cosma... Vreau s-o aud înainte de-a muri... Vreau să te aud spunînd tînărului ăsta adevărul asupra nemerniciei patimilor... Bucuria înşelătoare a lui Cosma şi suferinţele lui vădite... Plăcerile-i zadarnice şi scrîşnirile-i de dinţi... Arată-i cruzimea Dumnezeului nebun care a făcut carnea pentru ca s-o chinuiască... Prăpădul care pîndeşte pe cel ce se lasă tîrît de furia simţurilor... Dovedeşte-i, Irimio... Spune-i. Vorbeşte-i... de... de... Cosma...

Anghel tăcu pe neaşteptate. Ochii i se pironiră în tavan. Mîinile i se încleştară.

— Haide... Irimio... începe !... Istoriseşte cine-a fost Cosma..., mai adăugă Anghel, cătînd în grindă.

Adrian voi să ţipe, dar Irimia îi astupă gura cu palma. Apoi, rotind nişte ochi fioroşi, îl apucă de mînă şi începu, cu glas răsunător, întretăind cuvintele şi uitîndu-se, cînd la muribund, cînd la Adrian :

— Cosma a fost omul cel mai pătimaş din vremea lui... Viaţa sa a fost o vijelie străbătută de trăsnete... Inima lui a cunoscut bucurii mari şi chinuri supraomeneşti. Şi Cosma a fost pedepsit cu moartea pentru nedreptăţile, silniciile şi greşelile lui.

. . . .

Povestitorul se opri, dădu drumul mîinii lui Adrian şi se aplecă peste faţa încremenită a lui moş Anghel, pe care o cercetă o clipă. Apoi, cu privirea întoarsă către Adrian, Irimia vîrî două degete în ochii larg deschişi, care ţinteau cu înfiorare tavanul. Dar moş Anghel îşi păstră ochii mereu deschişi asupra nepătrunsei Veşnicii.